

POSTUPCI IZVRŠENJA SUDSKIH ODLUKA U VEZI SA PORODIČNIM ODNOSIMA – ANALIZA NORMATIVNOG SUPSTRATA

Apstrakt: *Zaštita prava iz porodičnih odnosa, koju građani potraže pred sudom, svoju delotvornost bi trebalo da crpi u okviru jednog efikasno sprovedenog izvršnog postupka, s obzirom na činjenicu da svako odugovlačenje postupka u porodičnopravnoj sferi može da prouzrokuje ne samo povredu pojedinih ustavnih garantija, već i povredu same suštine prava čija se zaštita ostvaruje. Uzimajući u obzir samu prirodu prava iz porodičnih odnosa, svako neuspešno i nedelotvorno izvršenje sudskih odluka koje iz njih proizilaze, moglo bi ugroziti osnovne egzistencijalne potrebe dece i ostalih članova porodice kojima je zaštita neophodna. Neopravdana odlaganja izvršenja, nepotrebni zastoji u postupku, odsustvo adekvatne saradnje između suda, organa starateljstva, policije i ostalih učesnika postupka, samo su neke od negativnih pojava koje nastaju u praksi i prouzrokuju neefikasnu zaštitu prava. Često se na postupak sprovođenja ove vrste izvršenja gleda samo kao na realizaciju određenog akta, na jednokratno činodeljstvovanje suda i pomoćnih organa, te izvršenje gubi svoj značaj i važnu ulogu koju ima, kao važan deo procesa pravne zaštite. U okviru rada biće analiziran značaj izvršnog postupka koji se sprovodi u vezi sa odnosima između roditelja i dece, kao i odedeni problemi koji se u toku procesa izvršenja mogu pojaviti.*

Ključne reči: *porodični odnosi, izvršni postupak, sud, organ starateljstva.*

1. Uvod

Postupak izvršenja građanske sudske odluke, predstavlja generalno završnu fazu jednog sudskog procesa u okviru kojeg se štiti i ostvaruje konkretno pravo zajemčeno opštim aktima, odnosno prinudno sprovodi judikat - kao rezultat građansko pravne zaštite pred sudom.

¹ Doktor pravnih nauka; docent na Fakultetu za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić u Novom Sadu, Univerzitet Union u Beogradu, mail: zoran.vavan@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-2965-6532.

Međutim, činjenica da je konkretno pravo iz porodičnih odnosa utvrđeno sudskom odlukom, nije apsolutni garant njegove realizacije i uživanja. U određenom broju slučajeva postupak može biti veoma veoma složen i zahtevan, ponekada neopravdano dug i iscrpljujući za njegove učesnike. Okončanje parničnog postupka i donošenje meritorne odluke suda, kojom se obavezuje tuženi da preduzme određenu činidbu u korist tužioca ni nakon nastupanja njene pravnosnažnosti nije garant uživanja prava.

Da bi zaštita prava iz porodičnih odnosa i posebno zaštita prava deteta bila delotvorna, ona mora da se realizuje ne samo kroz donošenje adekvatnih normativa i sistemskih mera, već i njihovu efikasnu primenu uz potpunu koordinaciju svih relevantnih učesnika postupka - institucija, organizacija i pojedinaca.

Postupci izvršenja iz porodičnih odnosa regulisani su Zakonom o izvršenju i obezbeđenju Republike Srbije (u daljem tekstu: ZIO). U okviru četvrtog dela navedenog normativa, koji se odnosi na izvršenja radi ostvarenja nenovčanih potraživanja, peta glava posvećena je izvršenju odluka u vezi sa porodičnim odnosima (čl. 368 - 380 ZIO). Navedenim odredbama, regulisani su postupci predaje deteta, održavanja ličnih odnosa sa detetom i izvršenja radi zaštite od nasilja u porodici, zaštite prava deteta i drugih odluka u vezi sa porodičnim odnosima. Dakle, u okviru navedene glave zakona uređen je samo deo izvršnih postupaka iz porodičnih odnosa, dok postupak izvršenja radi naplate zakonskog izdržavanja - alimentacije, kao najčešći postupak u ovoj vrsti izvršne referade, nije obuhvaćen. Zapravo, postupci naplate zakonskog izdržavanja nisu posebno, celovito i jedinstveno uređeni ni jednim članom ZIO, izuzev što su u par članova svrstani u prioriteta potraživanja. Razlog za takav stav zakonodavac može pravdati činjenicom da je u pitanju klasična vrsta novčanog potraživanja, ali se sa tom tvrdnjom ne možemo u potpunosti složiti.

U daljem tekstu biće analiziran normativni supstrat koji uređuje postupke izvršenja u vezi sa porodičnim odnosima, odnosno izdvojeni konkretni izvršni postupci iz odnosa roditelja i dece.

2. Postupci izvršenja

Judikati koji proističu iz porodičnih odnosa, nastali kao rezultat parničnih postupaka, ukoliko u sebi sadrže određenu kondemnaciju u vidu davanja ili činjenja, predstavljaju ispravu pogodnu za izvršenje (čl. 41. st. 1. t. 1. ZIO). Ove odluke su izvršne ako su postale pravnosnažne i ako je protekao rok za dobrovoljno ispunjenje obaveze, koji teče od dana kada je izvršni dužnik primio sudsku odluku, ako zakonom nije drukčije određeno (čl. 43. st. 1. ZIO).

Za izvršenje izvršnih isprava u vezi sa porodičnim odnosima, predviđena je isključiva nadležnost suda, osim kada je reč o postupcima naplate zakonskog

izdržavanja koje sprovode javni izvršitelji (čl. 4. st.1. ZIO). Dakle, izuzev postupka naplate zakonskog izdržavnja, u ovoj vrsti izvršenja konkretno odlučuje i sprovodi izvršne radnje sudija izvršnog odeljenja.

Postupak izvršenja sudske odluke iz porodičnog odnosa pokreće se podnošenjem predloga za izvršenje od strane izvršnog poverioca. U ulozi lica čije se potraživanje namiruje odnosno obezbeđuje može biti roditelj, dete, supružnik ili neki drugi član porodice koji u okviru izvršnog postupka ostvaruje realizaciju garantovanog i dosuđenog prava iz porodičnog odnosa, na primer deda i baba ili drugi srodnici. Ova vrsta izvršnog postupka može se pokrenuti i po službenoj dužnosti, te pored navedenih lica, izvršni poverilac može biti i organ starateljstva, odnosno centar za socijalni rad.

Predlog za izvršenje iz porodičnog odnosa mora sadržati identifikacione podatke o izvršnom poveriocu i izvršnom dužniku, pravnosnažnu presudu iz porodičnog spora, potraživanje izvršnog poverioca, sredstvo i predmet izvršenja, i druge podatke koji su potrebni za sprovođenje izvršenja (čl. 30. i 59. ZIO).

Predlog za izvršenje podnosi se mesno nadležnom osnovnom sudu, a opšte mesno nadležan je sud na čijem području izvršni dužnik ima prebivalište ili boravište (čl. 7. ZIO).

2.1. Izvršenje radi predaje deteta

Postupak izvršenja u ovoj pravnoj stvari naročito je osetljiv usled emocija koje postoje i vladaju u okviru porodične zajednice, a posebno kada je reč o odnosima roditelja i dece. Taj odnos često poprima slikovito iskazano - formu trougla, u kojem deca i njihovi interesi bivaju skrajnuti, a epicentar porodičnih odnosa i prioritet dobijaju međusobne razmirice između roditelja.

Svrha i cilj ovog postupka je da se omogući predaja deteta roditelju kojem je odlukom suda ono povereno na vršenje roditeljskog prava ili organu starateljstva, odnosno ustanovi kojoj je dete povereno na čuvanje i vaspitanje. Da bi se realizovala prinudna predaja deteta, potrebno je oduzeti dete od roditelja koji onemogućava vršenje roditeljskog prava drugom roditelju i ne postupa po sudskoj odluci.

U okviru pete glave četvrtog dela ZIO najviše je članova posvećeno upravo postupku izvršenja radi predaje deteta, ali i pored činjenice da rubrum ovog postupka nosi naziv „predaja deteta”, on zapravo podrazumeva i postupak oduzimanja deteta (Šarkić, Nikolić, 2018, 523; Stanković, Palačković, Trešnjev, 1101).

Aktivnu legitimaciju za pokretanje ove vrste izvršnog postupka ima roditelj kojem je sudskom odlukom povereno vršenje roditeljskog prava. Pored roditelja, predlog za izvršenje može podneti i drugo lice ili ustanova kojoj je dete

povereno na čuvanje i vaspitavanje, kao i organ starateljstva (čl. 369. ZIO). U predlogu za izvršenje radi predaje deteta nije nužno naznačiti sredstvo izvršenja, a ukoliko je ono navedeno, sud svakako nije vezan tim predlogom (čl. 370. ZIO). Sudu se tako ostavlja diskreciono ovlašćenje da na osnovu procene svih okolnosti konkretnog slučaja odredi najpogodnije sredstvo izvršenja radi predaje deteta (Nikolić, 100). Takvo ovlašćenje suda ukazuje na odstupanje od načela dispozicije u uvoj vrsti građanskog izvršnog postupka i naglašavanja načela oficijelnosti (Šarkić, Nikolić, 2018, 524). Dakle, na izvršnom sudiji koji postuppa u konkretnom predmetu je da, u skladu sa zakonom, odabere najpogodnije sredstvo izvršenja, koje će biti primereno situaciji u kojoj se dete nalazi i koje će obezbediti efikasnu realizaciju prava deteta i roditelja, utvrđenog izvršnom ispravom.

Prilikom donošenja odluke u izvršnom postupku radi predaje deteta, kao i prilikom preduzimanja izvršnih radnji tokom sprovođenja izvršenja, sud je dužan da vodi računa o zaštiti najboljeg interesa deteta, te tako u izuzetnim slučajevima može zakazati ročište ukoliko je to neophodno (čl. 371. ZIO). Prilikom donošenja odluka i preduzimanja konkretnih radnji izvršni sudija bi trebao da proceni koji je to pristup najadekvatniji s obzirom na okolnosti konkretnog slučaja.

I pored činjenice da ZIO posebno ne propisuje kao uslov posebnu edukovanost izvršnog sudije da sprovodi postupke izvršenja iz porodičnih odnosa, opravdano se čini stanovište u pravnoj literaturi po kojem bi i izvršne sudije, poput parničnih, trebalo da imaju posebnu kvalifikaciju za rad u ovim predmetima (Stanković, Palačković, Trešnjev, 1110). Prinudno oduzimanje deteta izuzetno je zahtevan i kompleksan izvršni postupak u kojem jedna odluka, doneta u sudu ili na licu mesta, u vezi sa preduzimanjem konkretne izvršne radnje, može prouzrokovati štetne posledice po dete i stranke u postupku. Upravo iz tog razloga bi sudije koje postupaju u postupcima izvršenja iz porodičnih odnosa trebalo da budu posebno obučene i licencirane za rad u ovoj referadi.

Predaja deteta se može rešenjem o izvršenju naložiti ne samo izvršnom dužniku već i svakom drugom licu kod koga se dete zatekne u vreme donošenja rešenja o izvršenju ili u toku sprovođenja izvršenja (čl. 372. st. 2. ZIO). Tako u ovom slučaju može doći do odstupanja od načela formalnog legaliteta, po kojem je sud prilikom odlučivanja vezan izvršnom ispravom (čl. 5. st.1. ZIO).

Sredstva izvršenja koja ZIO predviđa u ovoj vrsti izvršnog postupka su: novčana kazna, kazna zatvora i prinudno oduzimanje deteta (čl. 373. st. 1. ZIO). Ova sredstva mogu se određivati i izvršavati prema licu koje odbija da izvrši naloženu obavezu da preda dete, licu koje otežava ili sprečava predaju deteta, licu kod koga se dete nalazi ili licu od čije volje zavisi predaja deteta. Ona se mogu utvrđivati i menjati sve dok se izvršenje ne sprovede.

Novčanu kaznu kao sredstvo izvršenja sud će odrediti roditelju, odnosno izvršnom dužniku kod kojeg se dete nalazi, kao uslovnu meru ukoliko dete ne preda u određenom roku drugom roditelju ili ustanovi kojoj je ono povereno. Novčana kazna se u ovom slučaju izriče i izvršava u skladu sa odredbama o izricanju novčane kazne radi preduzimanja radnje koju može preduzeti samo izvršni dužnik (čl. 374. st. 1. ZIO). Ukoliko izvršni dužnik ne postupi po tom nalogu u ostavljenom roku, sud će po službenoj dužnosti doneti rešenje o izvršenju novčane kazne (čl. 363. st. 1. ZIO). Nakon toga, sud može doneti novo rešenje kojim će odrediti novi primereni rok za predaju deteta i izreći novu novčanu kaznu izvršnom dužniku, u većem iznosu od prethodne, a ukoliko izvršni dužnik ne postupi ni po tom rešenju, sud će doneti novo rešenje o izvršenju novčane kazne i takav postupak može ponavljati sve dok izvršni dužnik ne izvrši svoju obavezu (čl. 363. st. 2. i 3. ZIO). U takvim situacijama koje ne donose rezultat svakako bi se moglo postaviti pitanje efikasnosti i racionalnosti ove vrste sredstva izvršenja, te sud svakako ne bi trebao na njemu insistirati i odugovlačiti postupak, već odrediti drugo sredstvo izvršenja.

Kao sredstvo izvršenja sud može odrediti kaznu zatvora koja se izriče izvršnom dužniku sve dok ne preda dete, a najduže do 60 dana (čl. 374. st. 3. ZIO), koja se izvršava shodno odredbama Zakona o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srbije. Sud će ovu meru odrediti prvenstveno u cilju izdejstvovanja volje i radnje izvršnog dužnika da preda dete, kako bi se sprečilo prinudno oduzimanje i situacija koja može biti traumatična i stresna pre svega po samo dete.

Kod postupka izvršenja radi predaje deteta organ starateljstva je obavezni učesnik i sud je u obavezi da mu dostavi rešenje o izvršenju najkasnije 10 dana pre datuma kada je zakazano sprovođenje izvršenja (čl. 375. st. 1. ZIO). U ime organa starateljstva u ovom postupku učestvovaće psiholog nadležnog centra za socijalni rad, čija je uloga da pruži stručnu pomoć sudu tokom celog izvršnog postupka, kako u fazi pripreme tako i tokom samog preduzimanja izvršnih radnji (Vujović, 240). Psiholog je dužan da prikupi i istraži činjenice od značaja u konkretnoj pravnoj stvari kako bi sprovođenje izvršenja bilo efikasno i u najboljem interesu deteta. Tom prilikom on treba da utvrdi emocionalni status deteta, način njegovog reagovanja na stres i mehanizme preovladavanja, brzinu prilagođavanja na promene, emocionalne odnose njega i lica sa kojim živi i licem kome treba da bude predato i druge činjenice značajne za samo organizovanje radnji izvršenja. Takođe, psiholog je dužan da obavi informativno savetodavni rad sa licem sa kojim dete živi i pokuša da izdejstvuje dobrovoljnu predaju deteta, te ga tom prilikom upozna sa prednostima takvog postupanja kojim bi se izbegle štetne posledice po dete. Izvršnom sudiji koji sprovodi izvršenje psiholog može predložiti konkretne i detaljne uslove uređenja prostora u kome se sprovodi izvršenje i način predaje deteta (čl. 375. st. 3. i 4. ZIO).

Prinudnom oduzimanju pristupa se u onim situacijama kada nije bilo moguće realizovati dobrovoljnu predaju deteta. O vremenu i mestu izvršenja sud će obavestiti izvršnog poverioca, kao lice koje je podnelo predlog za izvršenje i kome treba da se preda dete (čl. 376. st. 1. ZIO), zatim psihologa nadležnog centra za socijalni rad, kao i organ nadležne policijske uprave ukoliko je od strane izvršnog dužnika ili trećeg lica kod koga se dete nalazi već pružen otpor ili se on osnovano očekuje. Dakle, po pravilu izvršni dužnik, odnosno lice od koga je potrebno oduzeti dete se ne obaveštava o zakazanom terminu sprovođenja izvršenja, a kao razlog takve procedure nalazimo u interesu da se postupak efikasno sprovede i okonča, odnosno da se spreči eventualno odugovlačenja izvršenja, tako što će se dete skrivati, menjati njegova lokacija, manipulirati detetom na dan izvršenja kako bi ono reagovalo suprotno svojim stavovima i sl.

Značajna novina od januara 2020. godine u aktuelnim odredbama ZIO jeste da dete prinudno oduzima i predaje organ starateljstva uz prisustvo i nadzor suda (čl. 376. st. 2. ZIO). Ova nova ingerencija organa starateljstva je izazvala dosta polemika u naučno-stručnoj pravnoj javnosti, pre svega zbog činjenice da prinudne radnje u sudskom postupku može da sprovodi samo sud, te da materijalni propisi kojima su definisana i utvrđena ovlašćenja organa starateljstva nisu novelirani.

Zbog važnosti prethodno navedenog noveliranog ovlašćenja organa starateljstva u postupku predaje i oduzimanja deteta, te usled neslaganja autora ovog rada sa nevedenom zakonskom novinom, kratko bismo se zadržali na ovoj temi. Naime, smatramo da nije dopustivo da se u okviru procesnog građanskog zakona kao što je ZIO uređuju ovlašćenja organa starateljstva, koja se inače uređuju opštim aktima iz okvira socijalne zaštite, odnosno aktima kojima se uređuju nadležnosti i delokrug rada centra za socijalni rad. Napomenuli bismo pri tome, da akti koji uređuju pitanja delatnosti socijalne zaštite i delokruga rada centra za socijalni rad, kao što su Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srbije i Pravilnik o organizaciji, normativima i standardima rada centra za socijalni rad nisu predviđeli ovo ovlašćenje niti su u vezi sa njim novelirani. Sam organ starateljstva nije uspostavljen u našem pravnom sistemu kao organ državne prinude, te se njemu, prema našem mišljenju, ne može ni poveriti imperijum sile koji podrazumeva pravo da oduzme dete od roditelja i preda drugom roditelju, organu starateljstva ili drugom licu koji je označen u izvršnoj ispravi kao izvršni poverilac.

Dakle, smatramo da organ starateljstva po svojoj osnovnoj koncepciji stručnog organa u okviru centra za socijalni rad, odnosno po svom strukturalnom uređenju, kao ni po kadrovskoj osposobljenosti, ne može imati tako delikatno ovlašćenje da primenom sredstva prinude oduzima dete. Ovo ovlašćenje bi moralo, prema našem mišljenju, da ostane, odnosno da se vrati u okvir sudske delatnosti i ona se ne bi smela prenositi ni poveravati drugoj pravosudnoj profesiji, kao ni bilo kom drugom organu. Mora se prosto imati jedna činjenica u vidu,

da je organ starateljstva u izvršnom postupku kod porodičnih odnosa važan i neizostavni učesnik, ali pre svega pomoćni organ suda. On sudu pruža značajnu podršku i pomoć pre svega po pitanjima: procene faktičkog stanja ugroženosti deteta, mogućnosti razgovora radi mirnog rešavanja bez upotrebe prinude, delotvornosti sredstava prinude u konkretnoj situaciji, momenta preduzimanja izvršne radnje, kada odložiti ili prekinuti postupak izvršenja, dodatne medicinske pomoći i sl. (Šarkić, Nikolić, 2020, 625).

Pored navedenog novog ovlašćenja, obaveza psihologa je i da u toku preduzimanja izvršnih radnji prati ponašanje i reakcije deteta i izvršnog dužnika, odnosno lica kome se dete oduzima, kao i da utiče na sprečavanje ili smanjenje ponašanja koja mogu izazvati sukob ili traumatsko reagovanje deteta, da savetuje sudiju kako da se oduzimanje i predaja deteta ostvare sa što manje štete po rast i razvoj deteta i da sam preduzima sve potrebne radnje u te svrhe. Svoja zapažanja on unosi u zapisnik o oduzimanju i predaji deteta koji sačinjava izvršni sudija i potpisuje ga (čl. 376. st. 3. ZIO).

Kod ove vrste izvršnog postupka prisustvo izvršnog dužnika nije nužno, s obzirom da se radi o postupku koji je neophodno hitno sprovesti radi realizacije prava i interesa deteta i lica sa kojim će ono živeti.

2.2. Izvršenje radi održavanja ličnih odnosa sa detetom

Izvršna isprava za pokretanje izvršnog postupka radi održavanja ličnih odnosa sa detetom uglavnom je presuda za razvod braka u oviru koje je odlučeno, između ostalog, na koji način će se održavati lični odnosi deteta i roditelja sa kojim ono ne živi. Sud će ovu odluku doneti ukoliko roditelji nisu zaključili sporazum o vršenju roditeljskog prava ili proceni da on nije u najboljem interesu deteta (čl. 272. st. 2. Porodičnog zakona Republike Srbije).

ZIO je u okviru četvrtog dela pete glave odredbom 379. regulisao izvršni postupak radi održavanja ličnih odnosa sa detetom. Pojedini autori smatraju da sam naziv odredbe nije adekvatan, s obzirom da nije u skladu sa odredbama Porodičnog zakona koji pravo na održavanje ličnih odnosa definiše kao pravo deteta, a ne drugih lica da održavaju lične odnose sa njim, te bi u tom smislu i naziv odredbe trebalo preformulisati (Stanković, Palačковиć, Trešnjev, 1127). Navedeni član ZIO koji uređuje ovu vrstu izvršnog postupka ima upućujuću sadržinu, te se navodi shodna primena pojedinih članova ZIO i to: 368., 370., 371., 375., 376. i 377. (čl. 379 ZIO). Odredbe na koje se upućuje nalaze se u delu zakona kojim je uređen izvršni postupak radi predaje deteta i konkretno se odnose na mesnu nadležnost, predlog za izvršenje, zaštitu interesa deteta, učešće psihologa organa starateljstva i ostalih pomoćnih organa, pravila o prinudnom oduzimanju i predaji deteta i sprovođenju izvršenja ako je naloženo da se dete

odmah preda. Ovakvo normativno rešenje deluje veoma skromno, šturo i nepotpuno. Na ovaj način potpuno su izostavljena sredstva izvršenja, kao i odabir koraka koje sud preduzima prilikom sprovođenja prinudnih izvršnih radnji.

U ovim postupcima se mogu javiti zaista veoma različite situacije koje su složene i zahtevne za sporovođenje. Upravo iz tog razloga, uzimajući u obzir da je reč o osetljivoj vrsti izvršnog postupka, gde se mora voditi računa o najboljem interesu deteta, nužno je postojanje jasnog normativnog okvira u kojem postupaju sud, psiholog, roditelj i drugi učesnici izvršenja. Važno je takođe navesti i činjenicu da ponovno spajanje deteta sa roditeljem radi održavanja ličnih odnosa, u slučajevima kada izvesno vreme nisu živeli zajedno niti održavali kontakt, može biti trenutno otežano i neizvodljivo. Ovakva situacija, u kojoj je došlo do emocionalne otuđenosti, može zahtevati preduzimanje posebnih pripremnih radnji i mera, a u zavisnosti od okolnosti konkretnog slučaja, mere bi podrazumevale preduzimanje kontinuiranih radnji uz učešće stručnih lica i roditelja, sa ciljem uspostavljanja odnosa bliskosti i poverenja deteta i roditelja sa kojim ono ne živi (Nikolić, 2016, 103).

2.3. Izvršenje radi zaštite od nasilja u porodici i zaštite prava deteta

U postupcima izvršenja radi zaštite od nasilja u porodici, zaštite prava deteta ili izvršenja drugih odluka u vezi s porodičnim odnosima, ZIO je upućujućim članom predvideo shodnu primenu odredbi glave zakona kojom se regulišu postupci u vezi sa porodičnim odnosima (čl. 380. ZIO). U skladu sa navedenim pravilom, protiv člana porodice koji vrši nasilje, pored postupka iseljenja, mogu se primeniti i druga predviđena sredstva izvršenja poput novčane kazne, kazne zatvora i prinudnog oduzimanja deteta.

Postupak izvršenja sprovodi izvršni sudija. Svrha preduzimanja izvršnih radnji jeste zaustavljanje opasnosti po članove porodice koji su žrtve nasilja i obezbeđenje zaštite njihovog fizičkog i psihičkog integriteta, zdravlja i lične bezbednosti (Nikolić, 104). U zavisnosti od sadržaja izvršne isprave, obaveza izvršnog dužnika može se sastojati u činjenju ili nečinjenju, odnosno uzdržavanju od preduzimanja određenih radnji (Nikolić, 104). Obaveza činjenja, na primer, bila bi iseljenje izvršnog dužnika iz porodičnog stana, a nečinjenja odnosno uzdržavanja - mera zabrane približavanja članu porodice na određenoj udaljenosti, pristupa u prostor oko mesta stanovanja ili mesta rada i daljeg uznemiravanja.

Prilikom iseljenja primenjuju se pravila ZIO koja važe za ispražnjenje i predaju nepokretnosti (čl. 353 – 358. ZIO). Dakle, lice se iseljava sa svojim stvarima iz stambenog prostora u kojem živi sa žrtvom nasilja. Svrha preduzimanja ove izvršne radnje međutim nije ista kao kod klasičnog iseljenja, gde je nepokretnost glavni predmet izvršenja. Ovde se situacija dodatno komplikuje, s

obzirom na to da se prostor u kome živi žrtva nasilja i najčešće ostatak porodice oslobađa samo od izvršnog dužnika - nasilnika. U takvim situacijama, kako bi se obezbedila zaštita svih učesnika postupka na licu mesta, neophodno je prisustvo policije, a po potrebi i drugih pomoćnih učesnika izvršnog postupka, kao što su centar za socijalni rad, bravar, hitna pomoć i drugi.

Kod nasilja u porodici, postupak izvršenja je izuzetno zahtevan i složen, te iziskuje posebno iskustvo i profesionalnost sudije i ostalih pomoćnih stručnih organa koji učestvuju u njemu. Nužno je takođe postojanje jasnih i preciznih pravila sprovođenja izvršnih radnji. Stavovi i mišljenja pojedinih pravnih teoretičara čine se potpuno opravdanim kada argumentovano zameraju da ova vrsta izvršnog postupka nije adekvatno regulisana (Šarkić, Nikolić, 2018, 534; Stan-ković, Palačković, Trešnjev, 1131).

2.4. Izvršenje radi naplate zakonskog izdržavanja

ZIO nije posebno uredio ovu vrstu izvršnog postupka, ali se on sprovodi prema pravilima izvršenja radi ostvarenja novčanog potraživanja, s obzirom na činjenicu da izdržavanje predstavlja jedan obligacioni, dužničko - poverilački odnos koji je imovinskog karaktera i koji se realizuje, po pravilu, u novcu.

S obzirom da zakonsko izdržavanje predstavlja oblik klasičnog novčanog potraživanja, u okviru izvršnog postupka koriste se ona sredstva i predmeti izvršenja koji su predviđeni zakonom za njegovo namirenje. U skladu sa tim, izvršenje se može sprovoditi na: zaradi i drugim stalnim novčanim primanjima, nepokretnim i pokretnim stvarima, novčanom potraživanju izvršnog dužnika, novčanim sredstvima na računu izvršnog dužnika, sredstvima iz štednog uloga, sredstvima sa tekućeg računa izvršnog dužnika, finansijskim instrumentima, udelima u privrednom društvu, hartijama od vrednosti i potraživanju izvršnog dužnika da mu se preda nepokretnost ili predaju ili isporuče pokretne stvari.² U predlogu za izvršenje nije nužno opredeliti sredstvo i predmet izvršenja, već može navesti da će se izvršenje sprovesti na celokupnoj imovini, te će se nakon utvrđivanja imovine izvršnog dužnika zaključkom utvrditi najpogodnije sredstvo i predmet izvršenja kojim će se namiriti potraživanje.

Zakonsko izdržavanje smatra se prioritetnim potraživanjem, te izvršni poverioci koji potražuju naplatu ovog prava imaju prvenstvo u namirenju u odnosu na ostale izvršne poverioce, čak i u slučajevima kada je izvršenje ostalih izvršnih poverilaca već započeto (čl. 292. ZIO).

² Postupci izvršenja radi naplate novčanih potraživanja definisani su odredbama koje se nalaze u trećem delu ZIO, članovi 150-338.

Rešenje o izvršenju donosi sud, dok izvršne radnje u ovoj vrsti izvršnog postupka sporovode javni izvršitelji, što je svakako novina u odnosu na prethodno važeće odredbe ZIO (čl. 4. st. 1. ZIO). Ovakvo stanovište zakonodavca opravdano je ne samo na osnovu činjenice da je reč o klasičnom obliku novčanog potraživanja već i razlozima efikasnosti i učinkovitosti samog postupka.

3. Zaključno razmatranje

Postupci izvršenja predstavljaju često završnu fazu u ostvarenju konkretnog potraživanja i realizaciju obaveze određenih subjekata, te bez njih uživanje prava proklamovanog zakonom i utvrđenog odlukom suda nije moguće. Upravo iz tog razloga, da bi zaštita prava iz porodičnih odnosa u sudskim postupcima bila delotvorna, postupak izvršenja mora biti efikasan i svrsishodan. Uzimajući u obzir samu prirodu ovih odnosa, neblagovremeno i neučinkovito izvršenje sudskih odluka koje iz njih proizilaze, moglo bi ugroziti osnovne egzistencijalne interese kako dece tako i ostalih članova porodice kojima je zaštita neophodna. Ovi poszupci, usled kompleksnosti i osetljivosti, zahtevaju posbnu pozornost, hitnost, ali i efikasnu koordinaciju suda i ostalih pomoćnih i fakultativnih organa koji učestvuju u postupku. Ovu vrstu izvršenja treba da odlikuje učinkovito sadejstvo svih nužnih aktera postupka kako bi se realizovalo pravo deteta, polazeći od njegovog najboljeg interesa, kao i pravo roditelja na roditeljstvo, odnosno na vršenje roditeljskog prava koje je garantovano zakonom i utvrđeno sudskom odlukom.

Postupak izvršenja u ovoj pravnoj stvari naročito je osetljiv usled emocija koje postoje i vladaju u okviru porodične zajednice, a posebno kada je reč o odnosima roditelja i dece. Taj odnos često poprima slikovito iskazano - formu trougla, u kojem deca i njihovi interesi bivaju skrajnuti, a epicentar porodičnih odnosa i prioritet dobijaju međusobne razmirice između roditelja.

Postupak izvršenja sudskih odluka iz porodičnih odnosa jeste veoma složen i zahtevan proces. Upravo iz tog razloga zahteva ogromnu odgovornost države i svih institucija i pojedinaca koje u njemu učestvuju. Prema mišljenju autora ovog rada, sam normativni supstrat kojim je uređena ova vrsta izvršnog postupka ostavlja prostor za nadogradnju, konkretizaciju i noveliranje, kako bi se unapredio konkretan proces izvršenja i ostvario svoju svrhu.

Literatura:

Članci, monografije:

- Babić Ilija, (2014) *Komentar Porodičnog zakona*, JP Službeni Glasnik, Beograd.
- Blagojević Borislav, (1938) *Sistem izvršnog postupka*, Geca Kon, Beograd.
- Dika Mihajlo, Triva Siniša, Belajec Velimir, (1980) *Sudsko izvršno pravo - opći dio*, Informator, Zagreb.
- Đorđević Jovan, (1979) „Pojam, uloga i značaj izvršenja u pravu,,, *Zbornik „Izvršenje sudskih odluka,,,* Beograd.
- Janjić-Komar Marina, (1987) *Prava dece u porodičnim odnosima*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Janjić-Komar Marina i dr., (1995) *Porodično pravo*, Nomos, Beograd.
- Kovaček-Stanić Gordana, (2014) *Porodično pravo*, Centar za izdavačku delatnost, Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu.
- Kovaček-Stanić Gordana, (1994) *Pravni izraz roditeljstva*, Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad.
- Nikolić Mladen, (2016) „Izvršenje sudskih odluka radi ostavrenja nenovčanog potraživanja iz oblasti porodičnih odnosa i vraćanja na rad”, *Bilten Vrhovnog kasacionog suda* br. 3/16, Intermex, Beograd.
- Stanković Gordana, (2004) „Predmet izvršnog postupka,,, *Pravni život*, 12/2004, X tom.
- Stanković Gordana, Palačković Dušica, Trešnjev Aleksandar, (2018) *Komentar Zakona o izvršenju i obezbeđenju*, JP Službeni glasnik, Beograd.
- Starović Borivoj, (2007) *Komentar Zakona o izvršnom postupku*, Intermex, Beograd.
- Šarkić Nebojša, Počuča Milan, (2020) „Ovlašćenja organa starateljstva prema izmenama i dopunama Zakona o izvršenju i obezbeđenju iz 2019. Godine,,, *Pravo – teorija i praksa*, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe Univerzitet Privredna akademija, Novi Sad.
- Šarkić Nebojša, (2004) „Izvršenje odluka donetih u radnim sporovima,,, *Radni odnosi, zbornik radova*, Beograd.
- Šarkić Nebojša, Nikolić Mladen, (2006) *Komentar Zakona o izvršnom postupku*, Službeni glasnik RS, Beograd.
- Šarkić Nebojša, Nikolić Mladen, (2018) *Komentar Zakona o izvršenju i obezbeđenju*, JP Službeni glasnik i Pravni fakultet Univerziteta Union, Beograd.
- Šarkić Nebojša, Nikolić Mladen, (2020) *Komentar Zakona o izvršenju i obezbeđenju - drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje*, Pravni fakultet Univerziteta Union i JP Službeni glasnik Beograd.
- Šarkić Nebojša, Nikolić Mladen, (2022) *Komentar Zakona o izvršenju i obezbeđenju - četvrto izmenjeno i dopunjeno izdanje*, Pravni fakultet Univerziteta Union i JP Službeni glasnik Beograd.

- Vavan Zoran, (2018) „Izvršenje sudskih odluka o izdržavanju dece - aktuelna pitanja i problemi”, *Zbornik radova „Porodični zakon - dvanaest godina posle”*, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu i JP Službeni glasnik, Beograd.
- Vavan Zoran, (2020) *Izvršenje sudskih odluka iz odnosa roditelja i dece*, doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerziteta Union Beograd, 2020.
- Vujović Ranka (2018), „Položaj i ovlašćenja organa starateljstva u izvršnom postupku”, *Zbornik radova „Četrdeset godina izvršnog zakonodavstva u građanskim postupcima”*, Pravni fakultet Univerziteta Union i JP Službeni glasnik, Beograd.

Propisi:

- Porodični zakon, *Službeni glasnik RS*, br. 18/2005, 72/2011 - dr. zakon i 6/2015.
- Pravilnik o organizaciji, normativima i standardima rada centra za socijalni rad, *Službeni glasnik RS*, br. 59/2008, 37/2010, 39/2011 - dr. pravilnik, 1/12 - dr. pravilnik, 51/2019, 12/2020 i 83/2022.
- Zakon o izvršenju i obezbeđenju, *Službeni glasnik RS*, br. 106/2015, 106/2016 - autentično tumačenje, 113/2017 - autentično tumačenje, 54/2019, 9/2020 - autentično tumačenje i 10/2023 - dr. zakon.
- Zakon o parničnom postupku *Službeni glasnik RS*, br. 72/2011, 49/2013 - odluka US, 74/2013 - odluka US, 55/2014 i 87/2018 18/2020 i 10/2023 - dr. zakon.
- Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, *Službeni glasnik RS*, br. 55/2014 i 35/2019.
- Zakon o socijalnoj zaštiti, *Službeni glasnik RS* br. 24/2011 i 117/2022 – odluka US.

Zoran Vavan³

PROCEDURES FOR ENFORCEMENT OF COURT DECISIONS REGARDING FAMILY RELATIONS - ANALYSIS OF THE NORMA- TIVE SUBSTRATE

Summary

The protection of rights from family relations, which citizens seek before the court, should derive its effectiveness within the framework of an efficiently implemented executive procedure, considering the fact that any delay in the procedure in the family law sphere can cause not only a violation of certain constitutional guarantees, but and violation of the very essence of the right whose protection is realized. Taking into account the very nature of rights from family relations, any unsuccessful and ineffective execution of court decisions arising from them could threaten the basic existential needs of children and other family members who need protection. Unjustified delays in execution, unnecessary delays in the procedure, lack of adequate cooperation between the court, guardianship authorities, the police and other participants in the procedure, are just some of the negative phenomena that arise in practice and cause ineffective protection of rights. Often, the procedure for implementing this type of enforcement is viewed only as the implementation of a certain act, a one-time act of the court and auxiliary authorities, and the enforcement loses its importance and the important role it has, as an important part of the process of legal protection. The framework analyzes the importance of the enforcement procedure that is carried out in connection with the relationship between parents and children, as well as certain problems that may arise during the enforcement process.

Keywords: family relations, executive procedure, court, guardianship authority.

³ Ph.D in Law; Assistant professor at the Faculty of Law and Business Studies dr Lazar Vrkić, Novi Sad, Union University in Belgrade, member of the presidency of the Association of Lawyers of Serbia, mail: zoran.vavan@yahoo.com; ORCID: 0000-0003-2965-6532.